

Citation: Gürçam Ö.S. & Moç T. (2019), Vergi Bilincinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Iğdır Üniversitesi İktisat Ve İlahiyat Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, BMIJ, (2019), 7(4): 1405-1426 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v7i4.1194>

VERGİ BİLİNCİNİN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: İĞDIR ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT ve İLAHİYAT BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Özlem Sökmen GÜRÇAM¹

Turhan MOÇ²

Received Date (Başvuru Tarihi): 26/07/2019

Accepted Date (Kabul Tarihi): 02/09/2019

Published Date (Yayın Tarihi): 25/09/2019

ÖZ

Vergi bilinci ve vergi ahlakı, mükellefler tarafından vergilemeye dair ödevlerin yerine getirilmesi açısından önemli kavramlar olarak kabul edilmektedir. Vergi bilinci tam ve vergi ahlak düzeyi yüksek olan bir mükellefin elbette ki vergiye uyumu da yüksek olacaktır. Çalışmada gelecekte potansiyel vergi mükellefi olacağı düşünülen üniversite öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakına etkisi ölçülmek istenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ana kütlesi Iğdır Üniversitesi öğrencileri iken, örnekleme ise Iğdır Üniversitesinde okuyan 2. 3. ve 4. Sınıf İktisat ve İlahiyat Bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleme için İktisat ve İlahiyat Bölümü öğrencilerinin seçilme nedeni ise İktisat Bölümü öğrencilerinin kamu maliyesi, vergi hukuku ve Türk vergi sistemi derslerinin müfredatında vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramlarının var olması; İlahiyat Bölümü öğrencilerinin seçilme nedeni ise, öğrencilerinin ders müfredatlarında dini ve ahlaki konuları içeren derslerin bulunmasıdır. Çalışmada gönüllülük esas alınmıştır. Çalışmanın sonucunda ise vergi bilinci ile vergi ahlakı arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve kuvvetli bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Bilinci, Vergi Ahlakı

Jel Kodları: E62, H20, H26

THE EFFECT OF TAX AWARENESS ON TAX MORALE: A RESEARCH ON STUDENTS OF İĞDIR UNIVERSITY ECONOMICS AND THEOLOGY DEPARTMENT STUDENTS

ABSTRACT

Tax awareness and tax morale are accepted by taxpayers as important concepts for the fulfillment of duties related to taxation. A taxpayer with a full tax awareness and a high level of tax morality will of course have a high level of tax compliance. In this study, it was aimed to measure the effect of tax awareness and tax morale of university students who are thought to be potential taxpayers in the future. In this context, the main body of the study was Iğdır University students, and the sample consisted of 2nd, 3rd and 4th Grade Economics and Theology students studying at Iğdır University. The reason for selecting the students of the Department of Economics and Theology for the sample of the study is the existence of the concepts of tax awareness and tax ethics in the curriculum of public finance, tax law and Turkish tax system courses; The students of the Department of Theology are chosen because they have religious and moral subjects in their curriculum. The study was based on volunteering. As a result of the study, a statistically significant, positive and strong relationship was found between tax awareness and tax morale. In other words, tax morality increases as tax awareness increases.

Keywords: Tax, Tax Awareness, Tax Morale

Jel Codes: E62, H20, H26

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, ozlem.gurcam@igdir.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, turhan.moc@igdir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2372-7355>

<https://orcid.org/0000-0001-9639-2974>

1. GİRİŞ

Vergilendirme, günümüzde olduğu gibi geçmişte ve gelecekte de önemli bir konu olarak görülmektedir. Vergi konusunda önemli olan husus, “İnsanlar ne için vergi öder?” sorusuna cevap aramaktır. Bu soruya verilen cevaplar, insanların hem vergi bilincini hem de vergi ahlakını belirlemektedir. İnsanlar verginin tanımını, verilen vergilerin nereye ve nasıl kullanıldığını bildikleri takdirde vergiye olan bilinç ve aynı zamanda vergi ahlak düzeyleri artacaktır. Vergi bilinci tam olan bireyler, vergisel yükümlülüklerini vergi ahlakına uygun bir şekilde yerine getirirler. Ayrıca vergi bilincinin ve vergi ahlakının yüksek olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığının çok daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Vergi bilinci bireylerin vergi ile ilgili konularda farkındalık düzeyi olarak ifade edilebilir. Farkındalık düzeyi, vergisel sorumlulukların eksiksiz yani tam olarak yerine getirildiğinde olumlu davranış olurken; vergisel yükümlülüklerin tam olarak yerine getirilmemesi de negatif davranışlar olmaktadır (Demir ve Cığerci, 2016, s. 127). Vergi ahlakı ise, vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında alınan durum olarak tanımlanmaktadır. (Schmölders, 1976, s. 107). Bu bağlamda düşünüldüğünde vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları birbiriyle bağlantılıdır.

Çalışmada vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi, iktisat ve ilahiyat bölümlerini okuyan üniversite öğrencileri nezdinde incelenmektedir. Çalışmada üniversite öğrencilerinin seçilmesindeki amaçlar arasında vergi bilinci ve vergi ahlakı oluşumunda eğitimin rolünü tespit etmek ve üniversite öğrencilerinin mezun olunca iş hayatına atılmaları ve bir şekilde vergi ile ilgili konulara dahil olmalarıdır. Çalışmada sonuç olarak vergi bilincinin vergi ahlakı üzerinde etki ettiği görülmektedir.

2. VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKI KAVRAMLARI

Hükümet harcamalarını finanse edilmesi yönünden en önemli gelir kaynağı olarak vergiler, görülmektedir. Bir ülkede vergilerin sağlıklı olarak toplanabilmesi için ülkedeki mükelleflerin vergi bilincine ve vergi ahlakına tam olarak sahip olmaları gerekir.

Vergi bilinci kavramı, kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından verginin önemini bilen bireylerin, vergi ile ilgili olan ödevlerini yerine getirmedeki istek düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Vergi bilinci birçok faktöre göre oluşmaktadır. Bu faktörler, toplumun eğitim düzeyi, eğitim uygulamaları içinde vergi ile ilgili eğitim faaliyetlerinin etkinliği, vergi idarelerinin vergi bilinci konusundaki faaliyet ve uygulamaları, toplanan kaynakların değerlendirilmesinde etkinlik, vergi ile alakalı kanuni düzenlemelerin vergi ilkelerine uygunluğu, vergi mükellefleri ile vergi idareleri arasındaki sağlıklı ve etkin iletişim olarak

sıralanabilir. Bu bağlamda düşünülürken vergi bilincinin temelini devletin görevini yerine getirmesinde ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında verginin taşıdığı önemi bilen ve bu bilinç içerisinde ödevlerini olması gerekene uygun bir şekilde yerine getirme gayreti içerisinde olan bir toplumsal davranış biçimi oluşturmaktadır (Akdoğan, 2013, s. 189-190). Muliari ve Setiawan'a göre (2011) vergi bilinci; bir kişinin yürürlükte bulunan vergi kanunlarını bilmesi, bu kanunlara saygı duyması, ciddi şekilde uyması ve kanunlarda yer alan vergi yükümlülüklerini yerine getirmek istemesi olarak ifade edilmektedir. Nogroho (2012) ise vergi bilincini, mükelleflere empoze edilen ve devlet tarafından belirlenen tüm kurallara uymaya çalışma ve devletin ülkenin gelişimini desteklemeye katkı sağlama şeklinde bir ahlaki tutum olarak tanımlamaktadır. Vergi bilincinin yüksek olduğu ülkelerde genel olarak mükellefler ödenen vergilerin nerelere harcandığını bilmektedir. Bu durumun sonucu olarak mükellefler, vergi ile ilgili üzerine düşen yükümlülüklerini beklenildiği gibi ve isteyerek uygulamaktadır (Organ ve Yegen, 2013, s. 243).

Vergi ahlaki ise, mükelleflerin vergi yasalarından doğan yükümlülüklerini gerçeğe uygun olarak yerine getirme konusundaki davranışlarının düzeyi olarak tanımlanmaktadır (Akdoğan, 2013, s. 190). Torgler'e göre vergi ahlakı, vergi kaçakçılığına karşı tutum ya da vergileri ödemeye yönelik içsel motivasyon olarak tanımlanmaktadır (Torgler, Demir, Macintyre, Schaffner, 2008, s. 316). Vergi bilinci ile iç içe olan bu kavram, vergilendirme ile ilgili yükümlülüklerin olması gerekene uygun bir şekilde yerine getirilmesi ile anlam kazanmaktadır (Akdoğan, 2013, s. 190). Verginin önemini, gerekliliğini ve yasalardan doğan yükümlülüklerini bilen mükelleflerin bundan kaynaklanan ödevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi beklenir. Ancak vergi kaçakçılığının yaygın olduğu ülkelerde vergi ahlakı düşük düzeyde olmaktadır. Vergi ahlakının oluşması eğitim, bilinçlenme ve gelişmişlik konularına bağlı iken; vergi ahlakının yerleştirilmesi ise, kaçakçılığın önlenmesine yönelik tedbirler uygulanmasına, kanun boşlukların giderilmesine ve etkin bir denetim sisteminin oluşturulmasına bağlıdır (Teyyare ve Kumbaşı, 2016, s. 5). Ayrıca vergi ahlakının kişiden kişiye, ülkeden ülkeye hatta aynı ülke içerisinde yaşayan toplumlar arasında bile farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda vergi ahlakı zamana bağlı olarak da değişmektedir. Vergi mükellefleri ile oluşturulacak işbirliği ve güvene dayalı ortam, mükelleflerin vergi ahlakının güçlenmesine sebep olmaktadır (Türkay, 2019, s. 168).

Vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları birbiriyle ilişkili konular olmakla birlikte bu konular sadece vergi mükellefleri açısından değil aynı zamanda vergi idareleri açısından değerlendirilmelidir. Mükellefler vergi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirirken herhangi bir

sorunla karşılaştığında vergi daireleri gerektiğinde mükellefe yardım etmelidir. Mükellef ile vergi idaresi arasındaki bu iletişim mükellefin hem vergi bilinç hem de vergi ahlak düzeyini arttırmaktadır. Vergi bilinç ve vergi ahlak düzeyini belirleyen bir diğer faktörde ülkede vergi konusunda afların tekrarlanmamasıdır. Bir ülkede vergi aflarının çok fazla olması o ülkede bulunan mükelleflerin vergi bilincini ve vergi ahlakını bozmaktadır. Çünkü mükellef ülkede sürekli tekrarlanan vergi afları nedeniyle üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmeyecektir. Mükelleflerin vergiye uyumu düşecektir. Bu durum da ülke açısından olumsuz bir sonuç doğuracaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde vergi bilinci ve vergi ahlakı, vergisel konularda çok önemli kavramlar olarak kabul edilebilir.

3. VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKI KAVRAMLARI ÜZERİNE YAPILAN LİTERATÜREL ÇALIŞMALAR

Vergi bilinci ve vergi ahlakı konularında uluslararası kaynaklarda ve ulusal kaynak literatüründe hem teorik hem de amprik birçok çalışma bulunmaktadır. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra, Türkiye'de bu alanda uygulanan çalışmaların sayısında önemli bir artış olmaktadır (Beşel ve Gürdal, 2017, s. 138). Ancak bu çalışmalar sadece vergi bilinci ya da sadece vergi ahlakı konuları üzerinde olmaktadır. İkisini birlikte ele alan çalışmalar az sayıda bulunmaktadır. Literatürde yer alan bazı amprik çalışmalara aşağıda değinilecektir. 1990 yılında Dubin, Graetz ve Wilde ve 1992 yılında Alm, Jackson ve McKee tarafından yapılan çalışmalar vergi bilinci ile ilgili yapılan uluslararası çalışmalar arasında gösterilmektedir. Dubin vd. (1990), yaptıkları çalışmada eğitim düzeyinin artması ile vergi bilinci konusundaki olumlu tutum ve davranışların azaldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ancak Alm vd. (1992)' ye göre ise bireylerin eğitim seviyeleri arttıkça vergi ile ilgili konular daha iyi anlaşılmakta ve vergiye uyum artışı olmaktadır. Marandu, Mbekomize ve Ifezue (2014) yaptıkları çalışmada yükseköğretim seviyelerinin artması ile vergi kaçakçılığı arasında doğru bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır. Yükseköğretim seviyesi arttıkça vergi bilinci düşmekte vergi kaçakçılığı artmaktadır. Uluslararası yapılan bu çalışmalar eğitim düzeyi ile vergi bilincini karşılaştırmaktadır. Vergi bilinci ile ilgili yapılan ulusal çalışmalar arasında Sağbaş ve Başoğlu (2005) tarafından Afyon'da bulunan ilköğretim öğrencilerine yapılan çalışma gösterilmektedir. Bu çalışmada ilköğretim öğrencileri vergiyi nasıl algılamakta, vergi algıları üzerindeki etkenler neler olmakta gibi konular incelenirken aynı zamanda ilköğretim öğrencilerinin vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuramadığı ve vergi konusunda algılama yanılığının yüksek olduğu sonucuna da ulaşmışlardır. Ayrıca çalışma vergiyi algılamada eğitimin ve cinsiyetin belirleyici olmadığını, ailenin gelir düzeyi ve anne – babanın eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin

vergileri doğru olarak algılama düzeylerinin arttığını ortaya koymaktadır. Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007)'in yaptığı çalışma ise Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin vergi bilinçlerini incelemektedir. Bu çalışmaya göre, üniversite öğrencileri açısından vergi ödemeyi belirleyen en önemli faktörler mükellef tarafından ödenilen vergilerin çok açık ve tam olarak nerede kullanıldığının bilinmesi, daha şeffaf ve hesap verilebilir devlet yönetimi ve adil bir vergi yükü dağılımı olarak belirlenmiştir. Çelikkaya ve Gürbüz (2008), tarafından yapılan çalışmada ise Eskişehir ilinde ikamet eden ve gerçek usulde vergilendirilen 1750 adet gelir vergisi mükelleflerinin tutum ve davranışları ile “yaş”, “cinsiyet”, “eğitim”, “denetim” ve “af” gibi değişkenler arasındaki ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmaya eğitim durumu açısından bakıldığında üniversite mezunlarının ve lisansüstü eğitim yapanların büyük bir çoğunluğunun vergilerin mahalli idareler tarafından toplanması görüşünde oldukları ve eğitim seviyesi arttıkça ödedikleri vergilerin nereye harcandığı konusundaki duyarlılıkları gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Taytak (2010), Uşak ilinde ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin vergi bilincini ölçmek amacıyla yaptığı çalışmada öğrencilerin vergi ile kamu hizmetleri arasındaki bağı doğru şekilde algıladıkları ve vergi bilinci konusunda ilk adımın aileler tarafından gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmıştır. Serinkan ve Erdoğan (2017), Kırgızistan’da vergi bilincini belirleyen faktörleri incelemek için Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden 90 öğrenciye anket uygulamıştır. Anket sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre Serinkan ve Erdoğan, cinsiyet temelinde vergi bilincine karşı algılar arasında bir farklılık olmadığı, vergi oranlarının yüksek olması durumunda mükellefin vergi ödemediği kaçınmasını Uluslararası İlişkiler bölümü öğrencileri diğer bölüm öğrencilerine göre daha doğal görmüşlerdir. Ayrıca, bu bölüm öğrencilerinin ödenen vergilerin farkındalığı konusunda diğer bölüm öğrencilerinden ayrılmıştır. Çalışmanın bir diğer sonucunda iktisat bölümü öğrencilerinin vergi mevzuatını yeterince bilmediği ve diğer bölümlerden farklılaştığıdır. Barlas ve Güney (2017) ise yaptıkları çalışmada, üniversite öğrencilerinin vergi bilinç düzeylerini ve fatura duyarlılıklarını ölçmüştür. Çalışma Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi son sınıf öğrencilerinin vergi bilinç düzeyleri ve fiş/fatura alımıyla ilgili duyarlılıklarını araştırmaktadır. Çalışma anket yöntemiyle 290 öğrenci üzerine uygulanmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, maliye bölümünde eğitim alan öğrencilerin iktisat ve işletme bölümlerinde eğitim alan öğrencilere göre daha yüksek bir vergi bilinç düzeyine ve fatura duyarlılığına sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Vergi ahlakı ile ilgili yapılan çalışmalar bakıldığında ise Wenzel (2004) Avustralya’da kişisel ve sosyal durumun vergi ahlakı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda

Wenzel, bireylerin vergi ödeme konusundaki kişisel ahlakın vergi ödemeyi pozitif yönde etkilediğini ancak toplum içinde görmüş olduğu olumsuzluklar nedeniyle bireylerin vergi ahlakının negatif bir etkiye dönüştüğünü ortaya çıkarmıştır. Alm ve Torgler (2006) yılında yaptıkları çalışmada vergi ahlakı ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada vergi ahlakının yaş ile doğru orantılı olduğu yani yaş arttıkça vergi ahlakının da arttığı ve özellikle evlilerde vergi ahlakının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Alm ve Torgler (2006)'ın çalışmasında ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, vergi ahlak düzeyinin Almanya'da daha düşük İngiltere'de ise Almanya'ya göre daha yüksek olduğudur. Bu durumun sebebi olarak ise, Almanya'daki vergi sisteminin daha katı ve yaptırımcı olduğu, İngiltere'deki vergi sisteminin ise daha katılımcı bir politika izlemesi gösterilebilir. Vergi ahlakı ile ilgili yapılan ulusal çalışmalara bakıldığında ise, Tosuner ve Demir (2008) yapmış oldukları çalışma örnek olarak gösterilebilir. Tosuner ve Demir (2008), çalışmalarında Ege Bölgesi'nin vergi ahlak düzeyini ölçmeye çalışmışlar. Bu amaçla da Ege Bölgesinde faal gelir vergisi mükelleflerini kapsayan bir anket çalışması yaparak bölgenin vergi ahlak skorunu hesaplamışlar. Sonuç olarak Ege Bölgesinin vergi ahlak skorunun (3,4647) ortalamanın biraz üzerinde olduğunu belirtmişlerdir. Tosuner ve Demir (2008) bu skoru, vergi ile ilgili yapılan çalışmalarda mükelleflerin gerçek düşüncelerini açıklamaktan çekinebilecekleri gerçeğini de dikkate alarak oldukça düşük olarak vurgulamışlardır. Bir diğer çalışma da İzgi ve Saruç (2011)'un yapmış olduğu çalışmadır. İzgi ve Saruç (2011) tarafından yapılan çalışmada sosyo-kültürel faktörlerin vergi ahlakı üzerindeki etkisi üniversite öğrencileri üzerinden incelenmiştir. İzgi ve Saruç, bu çalışmayı Sakarya Üniversitesi öğrencilerine anket uygulayarak yapmış ve sonuç olarak vergi ahlakı ile devlete bağlılık, vatandaşlık bilinci ve din faktörü arasında anlamlı bir fark olduğu ancak vergi ahlakı ile iktidar partiyi kabul düzeyi arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya çıkarmışlardır. Çevik (2012) ise çalışmasında mükellefin devlet ve toplumla etkileşimini, Bireysel normlar ve vergi ahlakı konusunu araştırmıştır. Çevik (2012) çalışmasında World Values Survey Türkiye verilerini varyans analizine (ANOVA) tabi tutarak beklentileri incelemiştir. Çalışmaya göre, sosyal sermaye vergi ahlakını açıklamakta önemli bir olgu olmuştur. Sadece finansal tatmin düzeyi ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Çalışmada bireyin utanç ve suçluluk gibi psikolojik maliyetlerin boyutunu belirlemek açısından başkalarının görüşlerine duyarlılığı vergi ahlakını açıklamak için önemli bir faktör olarak görülmüştür. Uygulama sonuçları sosyal ve politik çevrenin ve mükelleflerin bireysel değer ve normlarının vergi uyumunu açıklamakta önemli olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Göngör Göksu ve İzgi Sahpaz (2015) tarafından yapılmış çalışma hem ulusal hem de uluslararası literatürde yer alabilecek bir çalışma olmuştur. Göngör Göksu ve İzgi Sahpaz

(2015) tarafından hazırlanan çalışmada Türk ve İspanyol üniversite öğrencilerinin vergi ahlakı karşılaştırılmıştır. Türk ve İspanyol öğrenciler “vergiden kaçan bir kişiyi reddediyorum” sorusuna olumlu cevap vermişlerdir. Ancak oransal olarak bakıldığında Türk öğrencilerin kabul düzeyi daha fazla olmuştur. Ayrıca her iki öğrenci grubu da vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak kabul etmişlerdir. Göngör Göksu ve İzgi Sahpaz makalenin sonucu olarak farklı ülkelerdeki ve üniversitelerdeki öğrenciler aynı içeriğe ve yoğunluğa sahip olmayan farklı vergi derslerine sahip olmalarına rağmen üniversitelerde yer alan vergi eğitiminin geleceğin vergi mükellefi olan öğrenciler üzerinde pozitif etkileri olduğunu vurgulamışlardır. Son yapılan çalışma ise Güney (2018)’in “Vergi ahlakı ve Vergi Uyumu Açısından Yükseköğrenimin Rolü: Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Örneği” başlıklı tezidir. Güney (2018) çalışmasında çıkan sonuçlar arasında göze çarpanlardan biri sınıflar ve aidiyet faktörü arasında anlamlı bir farkın ortaya çıkmış olmasıdır. Güney (2018) bu farkın 1. sınıf ve 4. sınıf üniversite öğrencileri arasında oluştuğunu ve 4. sınıfa doğru geldikçe din ve devlete bağlılığın azalması nedeniyle vergi ahlakı ve vergiye uyum düzeyinde de düşüklüğün söz konusu olduğunu ileri sürmektedir. Güney bu durumun sebebi olarak ise üniversite öğrencilerinin üniversite ortamında fazlaca siyasal ve dini diyaloglara girmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bahsedilen tüm çalışmalar sadece vergi bilinci ya da sadece vergi ahlakı ile ilgili çalışmalardır. Her iki kavramı da birlikte ele alan çalışmalar da uluslararası ve ulusal literatürde yer almaktadır. Sumartaya ve Hafidiah (2014)’ın yapmış olduğu çalışma uluslararası çalışmaya örnek verilebilir. Sumartaya ve Hafidiah (2014) çalışmalarında mükelleflerin vergi kaçırmaya karşı vergi bilincini ve vergi ahlakını araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda Sumartaya ve Hafidiah (2014), vergi bilincinin vergi kaçakçılığına ilişkisini düşük bir oranla (%17,66), önemli bulurken; vergi ahlakının vergi kaçakçılığı üzerindeki ilişkisini ise yüzde 59,41 oranında önemli bulmuşlardır. Vergi bilinci ve vergi ahlakı konularının aynı anda vergi kaçakçılığı üzerindeki etkisinin ise önemli (%77,07) olduğu sonucuna varmışlar. Vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramların birlikte ele alan ulusal çalışmalar arasında Yegen (2013)’in yapmış olduğu “Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana İli Örneği” başlıklı tez gösterilmektedir. Yegen (2013) tezini muhasebe meslek mensupları üzerinde anket uygulayarak hazırlamış ve anket sonucuna göre katılımcılar genellikle Türkiye’de vergi bilinci ve vergi ahlakının artması halinde mükelleflerin vergi ödemeye karşı daha istekli olacaklarını, sıkça çıkarılan mali aflar neticesinde aftan faydalanamayan mükelleflerin ise vergi ödemeye karşı daha isteksiz olacağı ortaya çıkmıştır. Bir diğer ulusal çalışmaya ise Yeşilyurt (2015)’un çalışması örnek gösterilebilir. Çalışmada

Bülent Ecevit Üniversitesi Maliye ve İlahiyat bölümleri öğrencilerine anket yapılmıştır. Anket sonucunda ilahiyat bölümü öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı ile ilgili sorulara maliye bölümü öğrencilerine göre daha fazla katıldıkları görülmüştür. Diğer bir çalışma ise, Erge (2016)'nin yapmış olduğu çalışmadır. Erge (2016), çalışmada mesleki eğitim almış lise ve ön lisans öğrencileri üzerinde vergi bilincinin vergi ahlakı üzerinde yarattığı etkileri incelemiştir. Çalışmada ele alınan Lise ve ön lisans öğrencileri arasında farklılıklar gözlemlenmiş ve muhasebe ve finans eğitimi alan lise öğrencilerinin muhasebe ve vergi uygulamaları eğitimi alan ön lisans öğrencilerine göre vergi konusunda daha az bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Teyyare ve Kumbaşlı (2016) da yapmış oldukları çalışmada maliye bölümü öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerini incelemiştir. Çalışmada Maliye Bölümü Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine anket yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, dördüncü sınıf öğrencilerinin vergi bilincinin ve ahlak düzeyinin birinci sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Ulusal çalışmalar arasında son olarak yapılan çalışmalar ise Kırıl'ın 2018 yılında yaptığı çalışmadır. Kırıl (2018) yaptığı çalışmada vergi ahlak ve vergi bilincini etkileyen faktörleri incelemiştir. Çalışmada Çukurova Üniversitesinde okuyan Maliye ve İlahiyat bölüm öğrencilerinden 3. ve 4. Sınıfta öğrenim gören öğrenciler üzerinde bir analiz yapmıştır. Analiz sonuçlarına göre, sosyokültürel faktörler ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Vergiye dair ifadeler ile öğrenim türü arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca, vergi ahlak ve vergi bilincinin, öğrencilerin akademik başarı düzeyi, aylık harcama düzeyi ve aile ikametgâh yeri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir. Bir diğer çalışma ise, Özgün ve Yüksel (2018)'in çalışmasıdır. Çalışmada Özgün ve Yüksel (2018), Mersin'de bulunan vergi mükelleflerinin vergi algısı, vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyini ölçmüşlerdir. Çalışmada vergi bilinci ile ilgili analizler sonucunda mükelleflerin verginin bir sorumluluk olduğunun bilincinde oldukları, fakat ödedikleri vergilerin neler olduğu, hangi esaslara göre, hangi oranlarda alındığı hususunda yeterli bilince sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Vergi ahlakı ile ilgili analizlerde ise, mükelleflerin büyük bir çoğunluğu, başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesinden etkileneceğini, vergi kaçakçılığının yaygın olmasından dolayı vergi ödeme isteğinin azalacağını ve ülkemizde vergi kayıp ve kaçaklarının yaygın olduğu sonucu çıkmıştır.

Yukarıda literatürde yapılan bu çalışmalara dayanılarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H₁: Demografik değişkenler açısından vergi bilincine ilişkin öğrencilerinin algıları arasında farklılıklar vardır.

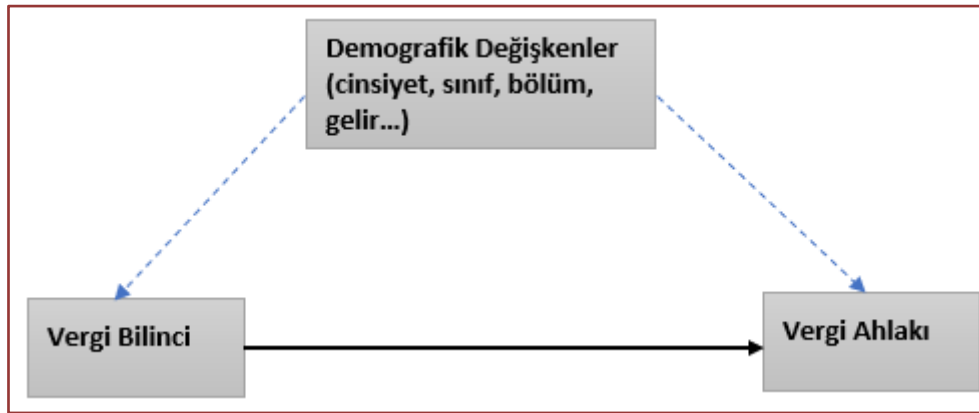
H₂: Demografik değişkenler açısından vergi ahlakına ilişkin öğrencilerinin algıları arasında farklılıklar vardır.

H₃: Vergi bilincinin vergi ahlakı üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Bu araştırmanın amacı vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini ölçmektir. Araştırma İğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü öğrencileri ile İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümü öğrencileri üzerinde yapılmaktadır. Araştırma için iktisat bölümü öğrencilerinin seçilme nedeni, öğrencilerin maliye ve vergi dersleri alarak vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramlarını öğrenmiş olmaları iken; ilahiyat bölümü öğrencilerinin seçilme sebebi ise, öğrencilerin dini ve ahlaki konularda ders almış olmalarıdır. Araştırma iki farklı bölümde okuyan öğrencilerin vergi bilincinin vergi ahlakı üzerinde etkisi olup olmadığını belirlemektedir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Yukarıda araştırmanın modelini gösteren Şekil 1, vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini gösterirken, cinsiyet, sınıf, bölüm ve gelir gibi demografik değişkenler de hem vergi bilinci hem de vergi ahlakına etkisini göstermektedir.

4.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizleri SPSS 20 ve AMOS 18 istatistik programları ile analiz edilmiştir. SPSS istatistik programı ile betimleyici analizler, tek ve iki değişkenli analizler (Korelasyon, t-testi ve ANOVA analizleri) ve güvenilirlik analizi için

Crobach`s Alpha analizleri yapılmıştır. AMOS istatistik programı ile doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci Ölçeği; Yurtseven (2015) `in çalışmasından alınan Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci Ölçeği, Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5), şeklinde beşli likert tipi ölçeği kullanılarak toplamda 14 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin ilk altı maddesi bireylerin Vergi Ahlakını boyutunu, geri kalan 8 soru Vergi Bilinci boyutunu ölçmektedir.

4.3. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların cinsiyet, sınıf, bölüm, not ortalaması, gelir ve size göre vergi nedir, değişkenlerine ilişkin bulgular frekans analizi sonuçları aşağıda Tablo 1`de sunulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan öğrencilerin Demografik Dağılımları

DEĞİŞKEN		F	%
Cinsiyetiniz	Kız	83	54,6
	Erkek	69	45,4
Sınıfınız	2. Sınıf	37	24,3
	3. Sınıf	60	39,5
	4. Sınıf	55	36,2
Bölümünüz	İktisat	67	44,1
	İlahiyat	85	55,9
Not Ortalamanız	0-2,00 arası	21	13,8
	2,01-2,50 arası	41	27,0
	2,51- 3,00 arası	42	27,6
	3,01-3,50 arası	35	23,0
	3,51- 4,00 arası	13	8,6
Ailenizin Geliri	0-2020 TL	98	64,5
	2021-3500 TL arası	31	20,4
	3501- 4500 TL arası	14	9,2
	4501 TL ve üzeri	9	5,9
Size Göre Vergi Nedir?	a. Gelirden alınan para	47	30,9
	b. Parasal borç	6	3,9
	c. Vatandaşlık görevi	27	17,8
	d. Halka hizmet için alınan ücret	32	21,1
	e. Devlet hizmetleri için verilen para	40	26,3

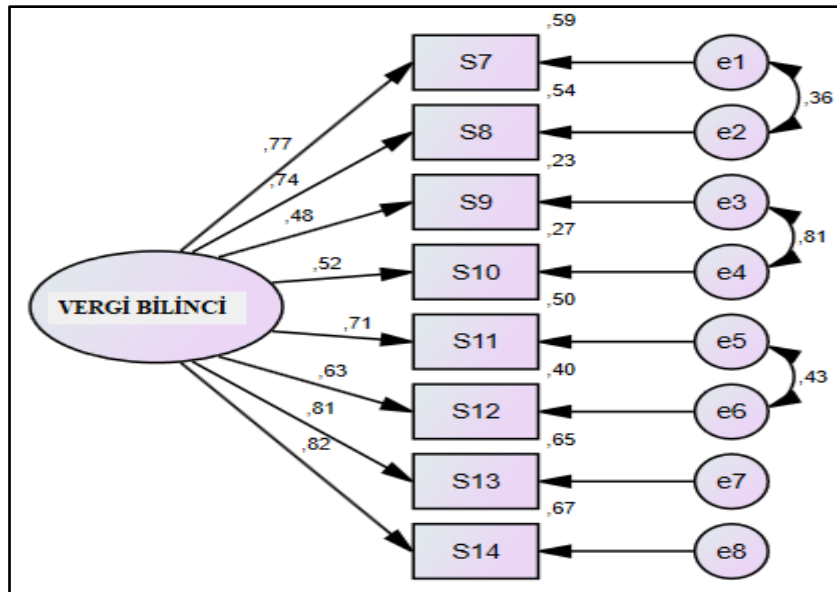
Araştırmaya katılan öğrencilerin; cinsiyet dağılımlarına göre en fazla %54,6 (83 kişi) ile “kız” öğrenciler olduğu, sınıflarına göre en fazla %39,5 (60 kişi) ile “3.sınıf” öğrencileri olduğu, bölümlerine göre en fazla %55,9 (85 kişi) ile “ilahiyat” öğrencileri olduğu, not ortalamalarına göre en fazla %27,6 ile “2,51- 3,00” gurubundaki öğrenciler olduğu, gelir dağılımlarına göre en fazla %64,5 (98 kişi) ile “0-2020 TL” arasında yani asgari ücretin altında olduğu, size göre vergi nedir değişkenine göre en fazla %30,9 (47kişi) ile “a. Gelirden alınan para” olduğu görülmektedir.

4.4. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Bu çalışmada kullanılan Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci ölçeği daha önce kullanılmış ve geçerliliği ve güvenirliliği test edilmiş bir ölçektir. Yeni bir ölçek oluşturulmadığından açıklayıcı faktör analizi yapılmamıştır (Tabachnik ve Fidel, 2007; Mertler ve Vannatta, 2005; Field, 2009). Kullanılan ölçeğin elde ettiğimiz verilere nasıl bir uyum sağladığını tespit etmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Vergi Ahlakı ölçeği 6, Vergi Bilinci Ölçeği 8 sorudan oluşan birinci sıra bir ölçek olduğu için birinci sıra DFA'ya tabi tutulmuştur.

4.4.1. Vergi Bilinci Ölçeğinin Geçerliliği ve Güvenirliliği

Şekil 2, Vergi Bilinci ölçeği için yapılan birinci sıra DFA sonuçlarını göstermektedir. Şekil 2'de görüldüğü gibi istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir faktör bulunmamakla beraber vergi bilinci yapılan düzeltme indeksleri sonucunda uyum indeksleri iyi bir uyum göstermiş olup model uyum indeksleri aşağıda Tablo 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Vergi Bilinci Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 2'de görüldüğü gibi (χ^2/df) değeri, SRMR ve RMSEA değeri eşik değerlerin altında, CFI, TLI ve NFI değerleri ise eşik değerlerin üstünde iyi uyum göstermektedir. Bu uyum değerleri ölçek modelinin iyi bir uyum gösterdiğini ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Vergi Bilinci DFA Model Uyumu

İndeksler	Kriterler	Değer	Uyum
Likelihood Ratio (χ^2/df)	<3	2,913	iyi
Comparative Fit Index (CFI)	>,90	,957	iyi
Tucker Lewis Index (TLI)	>,90	,930	iyi
Normed Fit Index (NFI)	>,90	,937	iyi
Standardized Root Mean Square Residual (SRMR)	<,08	,0745	iyi
Root Mean Square Error Of Approximation (RMSEA)	$\leq$,05	,0113	iyi

Tablo 3’de görüldüğü gibi modeldeki tüm kritik oranlar 1,96’dan büyüktür (K.O. $\geq \pm 1.96$, $p \leq 0.05$). Sekiz maddeden oluşan Vergi Bilinci ölçeğine ait faktör yükleri 0,809 ile 0,484 arasındadır. Bu değerler eşik değer olarak kabul edilen 0,30’un çok üstünde olduğu için ölçeği oluşturan tüm sorulara modele dahil edilmiştir. Faktör yükleri, Vergi Ahlakı ölçeğini doğrulamaktadır.

Tablo 3. Vergi Ahlakı Ölçeği DFA Faktör Yükleri

Faktörler 1. Sıra	Faktör Yükleri	S.H.	ORT.	K.O.
S7 Vergi Bilinci	0,770		3,30	
S8 Vergi Bilinci	0,738	0,084	3,46	11,421
S9 Vergi Bilinci	0,484	0,080	4,52	5,729
S10 Vergi Bilinci	0,520	0,087	4,38	6,173
S11 Vergi Bilinci	0,706	0,092	3,86	8,566
S12 Vergi Bilinci	0,635	0,090	4,05	7,608
S13 Vergi Bilinci	0,809	0,104	3,57	9,917
S14 Vergi Bilinci	0,821	0,099	3,48	10,057

S.H.= Standart Hata, K.O.= Kritik Oran

Vergi Bilinci faktörünü oluşturan soruların ortalamasına bakıldığında, 4,52 ortalama ile “Ödenen vergilerin nerelere harcandığını bilmek isterim.” (S9), ifadesi en yüksek ortalamaya sahip iken, 3,30 ortalama ile “Ödenmeyen vergilerin verilen hizmetleri aksattığını düşünüyorum.” (S7) ifadesi en düşük ortalamaya sahiptir. Vergi bilinci faktörünün genel ortalaması 3,83’tür. Bu değer bu çalışmaya katılan öğrencilerin yüksek bir vergi bilincine sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın vergi bilinci ölçeğinin güvenilirliğine ilişkin testin sonucu ve soruların açıkladığı varyansları aşağıda Tablo 4’te gösterilmiştir. Buna Göre; vergi bilinci ölçeğinde en fazla varyansı açıklayan faktör S14, “Medyada, sempozyum ve kongrelerde verginin bir

vatandaşlık görevi olduğunun vurgulanması vergi bilincini arttırmaktadır.” faktörüdür ve açıkladığı varyans %67,3’tür.

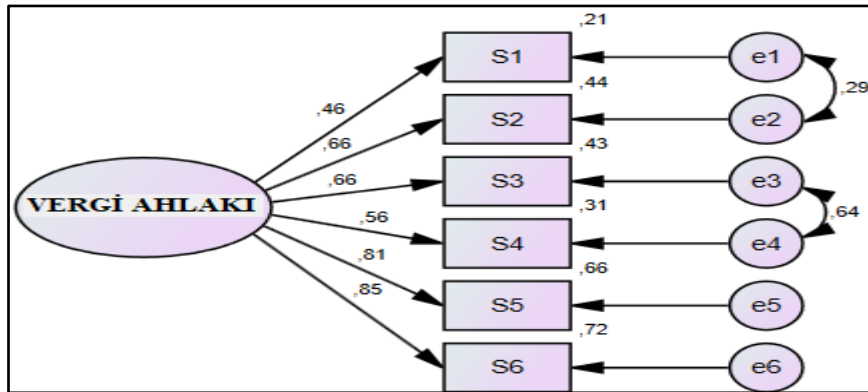
Tablo 4. Vergi Bilinci Ölçeği Güvenirlik Test Sonuçları

Faktörler	Açıklanan Varyans %	Cronbach's Alpha
Vergi Bilinci		0,894
S7	0,673	
S8	0,654	
S9	0,403	
S10	0,499	
S11	0,270	
S12	0,235	
S13	0,545	
S14	0,592	

Ölçeklerin güvenilirliklerinin ölçülmesinde kullanılan Cronbach`s Alpha eşik değeri 0,7, dir. Vergi bilinci ölçeğinin Cronbach`s Alpha değeri 0,894’tür. Bu değer çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

4.4.2. Vergi Ahlakı Ölçeğinin Geçerliliği ve Güvenirliği

Şekil 3, Vergi Ahlakı ölçeği için yapılan birinci sıra DFA sonuçlarını göstermektedir. Şekil 3.`de görüldüğü gibi istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir faktör bulunmamakla beraber vergi ahlakı ölçeği DFA için uyum indekslerinin kabul edilen kriterlere göre uyum göstermemesi üzerine düzeltme indekslerinden yararlanılmıştır.

Şekil 3. Vergi Ahlakı Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yapılan düzeltme indeksleri sonucunda uyum indeksleri iyi bir uyum göstermiş olup model uyum indeksleri aşağıda Tablo 5`de gösterilmektedir.

Tablo 5. Vergi Ahlakı DFA Model Uyumu

İndeksler	Kriterler	Değer	Uyum
Likelihood Ratio (χ^2/df)	<3	1,582	iyi
Comparative Fit Index (CFI)	>,90	0,990	iyi
Tucker Lewis Index (TLI)	>,90	0,979	iyi
Normed Fit Index (NFI)	>,90	0,974	iyi
Standardized Root Mean Square Residual (SRMR)	<,08	,0333	iyi
Root Mean Square Error Of Approximation (RMSEA)	$\leq$,05	0,062	kabul edilebilir

Tablo 5’de görüldüğü gibi (χ^2/df) değeri 1,582 değeri, eşik değerinin altındadır. CFI, TLI ve NFI değerleri kritik değer 0,90’nın üzerindedir. SRMR değeri eşik değer olan 0,08’in oldukça altındadır. Önemli bir diğer değer olan RMSEA değeri eşik değere yakın bir değerde kabul edilebilir bir değer olduğu görülmektedir. Genel olarak model uyum değerlerine bakıldığında ölçek modelinin iyi bir uyum gösterdiğini ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Vergi Ahlakı ölçeği için yapılan DFA’da ilk olarak kritik oranlara bakılmaktadır. Tablo 6’da görüldüğü gibi modeldeki tüm kritik oranlar 1,96’dan büyüktür ($K.O. \geq \pm 1.96, p \leq 0.05$). Altı maddeden oluşan Vergi Ahlakı ölçeğine ait faktör yükleri 0,850 ile 0,456 arasındadır. Bu değerler Malthouse (2001)’un faktör yüklerinin büyüklüğü en az 0,30 olması gerekir şeklinde ifade ettiği eşik değerinin üstündedir.

Tablo 6. Vergi Ahlakı Ölçeği DFA Faktör Yükleri

Faktörler 1. Sıra	Faktör Yükleri	S.H.	ORT.	K.O.
S1 Vergi Ahlakı	0,456		2,93	
S2 Vergi Ahlakı	0,661	0,227	3,15	5,777
S3 Vergi Ahlakı	0,659	0,253	3,14	4,953
S4 Vergi Ahlakı	0,559	0,227	3,04	4,572
S5 Vergi Ahlakı	0,814	0,308	3,43	5,340
S6 Vergi Ahlakı	0,850	0,312	3,74	5,381

S.H.= Standart Hata, K.O.= Kritik Oran

Vergi Ahlakı faktörünü oluşturan soruların ortalamasına bakıldığında, 3,74 ortalama ile “*Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergisini tam olarak ödemelidir*” (S6), ifadesi en yüksek ortalamaya sahip iken, 2,93 ortalama ile “*Vergi ödememek ahlaksızlık olarak kabul edilmelidir*” (S1), ifadesi en düşük ortalamaya sahiptir. Vergi ahlakı faktörünün genel ortalaması 3,24’tür. Bu değer çalışmaya katılan öğrencilerin vergi ahlakı boyutunun

ortalamanın üstünde olduğunu başka bir deyişle genel olarak öğrencilerin vergi ahlakına sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 6’da görüldüğü gibi faktör yükleri eşik değerin üzerinde olduğu için ölçeği oluşturan tüm sorular modele dahil edilmiş olup herhangi bir soru çıkarılmamıştır. Eşik değerin üzerindeki faktör yükleri, vergi ahlakı ölçeğini doğrulamaktadır.

Çalışmanın vergi ahlakı ölçeğinin güvenilirliğine ilişkin testin sonucu ve soruların açıkladığı varyansları aşağıda Tablo 7’de gösterilmiştir. Buna göre; vergi ahlakı ölçeğinde en fazla varyansı açıklayan faktör S6, “*Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergisini tam olarak ödemelidir*” faktörüdür ve açıkladığı varyans %72,3’tür.

Tablo 7. Vergi Ahlakı Ölçeği Güvenirlik Test Sonuçları

Faktörler	Açıklanan Varyans %	Cronbach's Alpha
Vergi Ahlakı		0,848
S1	0,208	
S2	0,436	
S3	0,434	
S4	0,312	
S5	0,662	
S6	0,723	

Ölçeklerin güvenilirliklerinin ölçülmesinde kullanılan Cronbach’s Alpha eşik değeri 0,7’dir. Vergi ahlakı ölçeğinin Cronbach’s Alpha değeri 0,848’tir. Bu değer çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

4.5. Demografik Değişkenler Açısından Değişkenlerin Ortalama Farklılıkları Analizlerine İlişkin Bulgular

4.5.1. t-testi Bulguları

Tablo 8’de görüldüğü gibi;

- Erkek öğrencilerin vergi ahlakı değerleri (3,27), kız öğrencilerin vergi ahlakı değerlerine (3,21) göre daha yüksektir,
- Kız öğrencilerin vergi bilinci değerleri (3,83), erkek öğrencilerin vergi bilinci değerlerine (3,82) göre daha yüksektir,
- İlahiyat bölümünde okuyan öğrencilerin vergi ahlakı değerleri (3,33), iktisat bölümünde okuyan öğrencilerin vergi ahlakı değerlerine (3,12) göre daha yüksektir,
- İlahiyat bölümünde okuyan öğrencilerin vergi bilinci değerleri (3,87), iktisat bölümünde okuyan öğrencilerin vergi bilinci değerlerine (3,77) göre daha yüksektir.

Tablo 8. t- testleri Sonuçları

	Grup	N	Ortalama	S.S	t	df	p
Vergi Ahlakı	Kız	83	3,21	0,97	-0,386	150	0,700
	Erkek	69	3,27	0,93			
Vergi Bilinci	Kız	83	3,83	0,94	0,060	150	0,952
	Erkek	69	3,82	0,86			
Vergi Ahlakı	İktisat	67	3,12	1,05	-1,332	150	0,185
	İlahiyat	85	3,33	0,86			
Vergi Bilinci	İktisat	67	3,77	0,99	-0,690	15	0,491
	İlahiyat	85	3,87	0,82			

Vergi ahlakı ve vergi bilinci değişkenlerinin varyanslarında ikili guruba sahip cinsiyet ve bölüm gurupları yukarıda belirttiğimiz gibi birbirinden farklı olmasına rağmen bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir. Başka bir ifade ile kız ve erkekler ile iktisat ve ilahiyat bölümünde okuyan öğrencilerin vergi ahlakı ve vergi bilinci değerleri birbirlerinden farklı değildir.

4.5.2. ANOVA Analizi Bulguları

Tablo 9’da katılımcıların sınıfları, not ortalamaları, geliri ve vergi nedir? e göre vergi ahlakı ve vergi bilinci algılarına ilişkin varyans analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 9’da görüldüğü gibi;

- Katılımcıların sınıf değişkenine göre, ortalamanın üstünde yüksek vergi ahlakı ve vergi bilincine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılar bir üst sınıfa geçtikçe hem vergi ahlakı ve hem de vergi bilinci artmaktadır.
- Katılımcıların not ortalaması değişkenine göre, ortalamanın üstünde yüksek vergi ahlakı ve vergi bilincine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların not ortalamaları arttıkça özellikle vergi bilincinde, vergi ahlakına göre daha fazla bir artış olduğu görülmektedir.
- Katılımcıların gelir değişkenine göre, ortalamanın üstünde yüksek vergi ahlakı ve vergi bilincine sahip olduğu görülmektedir.
- Katılımcılar “Size göre vergi nedir?” değişkeninin, vergi ahlakı değişkenine göre en çok “a. Gelirden alınan para” (3,35), vergi bilinci değişkenine göre “e. Devlet hizmetleri için verilen para” (3,88), şeklinde ifade etmişlerdir.

Tabloda da görüldüğü gibi çoklu değişkenlere göre vergi ahlakı ve vergi bilinci ortalamaları yüksek çıkmasına rağmen vergi ahlakı ve vergi bilinci değişkenlerinin

varyanslarında sınıf, not ortalamaları, gelir ve size göre vergi nedir, gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Ortaya çıkan bulgular ışığında “demografik değişkenler açısından vergi bilincine ilişkin öğrencilerinin algıları arasında farklılıklar vardır” şeklinde ifade edilen H₁ hipotezi ile “demografik değişkenler açısından vergi ahlakına ilişkin öğrencilerinin algıları arasında farklılıklar vardır” şeklinde ifade edilen H₂ hipotezi red edilmiştir.

Tablo 9. ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	Ortalama	S.S	F	df	p
Vergi Ahlakı	2. Sınıf	37	3,17	0,81	2,310	2/149	0,103
	3. Sınıf	60	3,09	0,96			
	4. Sınıf	55	3,45	1,01			
Vergi Bilinci	2. Sınıf	37	3,78	0,63	0,354	2/149	0,703
	3. Sınıf	60	3,78	0,90			
	4. Sınıf	55	3,91	1,05			
Vergi Ahlakı	0-2,00 arası	21	3,10	0,91	1,149	4/147	0,336
	2,01-2,50 arası	41	3,03	1,09			
	2,51- 3,00 arası	42	3,43	0,92			
	3,01-3,50 arası	35	3,36	0,82			
	3,51-4,00 arası	13	3,19	0,97			
Vergi Bilinci	0-2,00 arası	21	3,62	0,83	1,351	4/147	0,254
	2,01-2,50 arası	41	3,63	1,06			
	2,51- 3,00 arası	42	3,93	0,93			
	3,01-3,50 arası	35	4,01	0,71			
	3,51-4,00 arası	13	3,96	0,75			
Vergi Ahlakı	0-2020 TL	98	3,14	0,93	1,177	3/148	0,321
	2021-3500 TL arası	31	3,44	0,89			
	3501- 4500 TL arası	14	3,32	1,22			
	4501 TL ve üzeri	9	3,56	0,91			
Vergi Bilinci	0-2020 TL	98	3,78	,93	0,768	3/148	0,513
	2021-3500 TL arası	31	3,91	,74			
	3501- 4500 TL arası	14	3,70	1,06			
	4501 TL ve üzeri	9	4,20	0,81			
Vergi Ahlakı	a. Gelirden alınan para	47	3,35	0,92	0,615	4/147	0,652
	b. Parasal borç	6	2,78	1,39			
	c. Vatandaşlık görevi	27	3,31	1,02			
	d. Halka hizmet için alınan ücret	32	3,20	0,96			
	e. Devlet hizmetleri için verilen para	40	3,17	0,89			
Vergi Bilinci	a. Gelirden alınan para	47	3,82	0,87	0,707	4/147	0,588
	b. Parasal borç	6	3,22	1,13			
	c. Vatandaşlık görevi	27	3,85	1,00			
	d. Halka hizmet için alınan ücret	32	3,86	1,03			
	e. Devlet hizmetleri için verilen para	40	3,88	0,70			

4.6. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Korelasyon katsayıları sonuçlarına göre; öğrencilerin not ortalamaları ile vergi bilinci arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır. Not ortalaması arttıkça, öğrencilerin vergi bilinçleri de artmaktadır ($r=0,167$, $p<0,05$).

Tablo 10. Korelasyon Katsayıları- Korelasyon Matrisi

		1	2	3	4	5	
1	Sınıfınız	r	1				
2	Not Ortalamanız	r	,048	1			
3	Geliriniz	r	,056	,073	1		
4	Vergi Ahlakı	r	,129	,101	,132	1	
5	Vergi Bilinci	r	,061	,167*	,074	,765**	1

** $P < 0.01$ level (2-tailed).---* $P < 0.05$ level (2-tailed).

Demografik değişkenlerden sonra, çalışmada kullanılan vergi ahlakı ve vergi bilinci ölçeklerinin birbiri ile ilişkileri incelenince;

Vergi bilinci ile vergi ahlakı arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve kuvvetli bir ilişki vardır ($r=0,765$, $p<0,01$). Başka bir ifade ile vergi bilinci arttıkça vergi ahlakı` da artmaktadır.

Bu bulgudan hareketle, H_3 hipotezi (vergi bilincinin vergi ahlakı üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır) kabul edilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular 2., 3. ve 4. sınıf iktisat ve ilahiyat bölümünde okuyan öğrencilerin vergi bilinç düzeylerinin vergi ahlak düzeyleri üzerinde yüksek düzeyde etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin vergi bilinç düzeyleri arttıkça vergi kaçırmamak, vergiyi zamanında ve tam ödemek gibi vergi ahlakı şeklinde ifade edilen davranışların da artacağı söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu, öğrencilerin not ortalamalarının vergi bilinci üzerinde düşük düzeyde etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile öğrencilerin not ortalamaları yükseldikçe vergi bilinç düzeyleri de yükselmektedir. Bu durumun nedeni olarak, not ortalamaları yüksek olan öğrencilerin konu ile ilgili bilgi düzeyleri artacağından bilinç düzeylerinin de artacağı düşünülmektedir.

Ölçeklerin ortalamalarına bakıldığında öğrencilerin vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerinin ortalamanın çok üstünde olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni olarak, iktisat bölümünde okuyan öğrencilerin vergi ile ilgili dersleri yoğun olarak görmeleri ve ilahiyat bölümünde okuyan öğrencilerin de dinin temeli olan ahlak konusunda aldıkları eğitimlerin rolünün etkili olmasıdır.

Araştırmada öğrencilerin demografik değişkenleri ile vergi bilinci ve vergi ahlakına ilişkin algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün söylediği gibi “Devletin her kurumu ancak güçlü bir maliye ile yaşar.” Güçlü maliyenin oluşması içinde vergi bilinci ve vergi ahlakının etkisi de çok fazladır. Toplum tarafından benimsenmeyen hiçbir şey kalıcı olmamaktadır. Bu nedenle toplumdaki her bireyin bir mükellef olduğu ve mükellefiyet ile vatandaşlık arasında bir köprü kurulması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu aşamada verginin en temel vatandaşlık ödevi olduğuna dair bir eğitim anlayışı benimsenmelidir (Kumbaşlı, 2016, s. 41).

Geleceğin mükellefleri, aldıkları eğitim doğrultusunda vergi konusunda bilinçlendirilerek vergi ödeme konusunda daha istekli hale getirilebilir. Çalışmada Iğdır üniversitesi iktisat ve ilahiyat bölümü öğrencilerinin seçilme nedeni de müfredatta yer alan derslerin bu konuda yeterli olup olmamasına bakılarak eğitimin vergi üzerindeki etkisini incelemektir.

Vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramlarının tam olarak anlaşılması açısından eğitim öğretim kurumuna çok büyük bir katkı sağlamaktadır. Özellikle Iğdır Üniversitesi gibi Doğuda bulunan üniversitelere bu bakımdan daha çok görev düşmektedir. Çünkü genel olarak vergi bilincinin çok düşük olduğu yani vergi kaçırmanın fazla olduğu şehirlere yönelik daha farklı eğitim programları hazırlanmalıdır. Yapılan bu çalışma yöre halkı açısından bir ilk olmakta ve bu anlamda gelişme sağlamak için öğrencilere vergi dersleri lise ve ortaokul hatta ilkokul dönemlerinde de ders müfredatlarında yer almalıdır.

Araştırmanın sadece Iğdır Üniversitesi iktisat ve ilahiyat bölümü 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri üzerinde yapılmış olması, araştırma bulgularının genelleştirilmesini kısıtlamaktadır. Bu nedenle bu konuya yönelik başka kurum ve kuruluşlarda okuyan öğrenciler, çalışan bireyler üzerine yapılacak çalışmalar neticesinde elde edilecek bulguların genelleştirilmesini mümkün kılacaktır. Bu bağlamda daha sonra yapılacak çalışmalar da vergi bilinci ve vergi ahlakı ile ilgili çalışmaların Iğdır ilinde bulunan tüm kurumlara yönelik uygulanması ve bunların kıyaslanması hedeflenmektedir.

Vergi bilinci ve vergi ahlakı ile ilgili yapılacak farklı bir çalışma da ise, araştırma sadece Iğdır ili ile sınırlı kalmayıp Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan ve Iğdır iline yakın illeri de kapsayacak ve illerin vergi bilinci ve vergi ahlak düzeylerini kıyaslayacak geniş bir çalışma yapılması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2013). Kamu Maliyesi, Gazi Kitapevi, 15. Baskı, Ankara.
- Alm, J., Jackson, B.R. & McKee, M. (1992). Institutional Uncertainty and Taxpayer Compliance, *American Economic Review*, 82: 1018-1026.
- Alm J.ve Benno, Torgler (2006). Culture Differences and Tax Morale in The United States and in Europe, *Journal of Economic Psychology*, 27(2), pp: 224-246.
- Barlas, E. ve Güney G. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Vergi Bilinç Düzeylerinin Ve Fatura Duyarlılıklarının Ölçülmesi, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12/2, ss: 177-197.
- Beşel, F. And Gürdal, T. (2017), Taxpayers' Tax Awareness and Tax Perception: A Case From Kocaeli, *KOSBED*, 33: 137-154.
- Çelikkaya, A. Ve Gürbüz, H. (2008), Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi, *Sosyoekonomi*, 2008-2, ss: 24-54.
- Çevik, S. (2012), Mükellefin Devlet ve Toplumla Etkileşimi, Bireysel Normlar ve Vergi Ahlakı, *Maliye Dergisi*, Sayı 163, ss: 258-289.
- Demir, İ. C. Ve Cığerci, İ. (2016), Vergi Bilincinin Oluşumunda Eğitimin Rolü: İlköğretim Öğrencileriyle Ampirik Bir Çalışma, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 23, Sayı: 1, ss: 127-143.
- Dubin, J.A., Graetz, M.J. & Wilde, L.L. (1990). The Effect of Audit Rates on the Federal Individual Income Tax: 1977-1986, *National Tax Journal*, 43(4): 395-409.
- Erge, S., (2016). Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı; Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Lise Ve Ön Lisans Öğrencileri Üzerinde Nitel Bir Çalışma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* Sayı: 12, ss. 232-244.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. 3rd Edition, Sage Publications Ltd., London.
- Güney, G. (2018). Vergi Ahlakı ve Vergi Uyumu Açısından Yükseköğrenimin Rolü: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Maliye Anabilimdalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Tokat.
- İzgi, K. Ve Saruç, N. T. (2011). Sosyo-Kültürel Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Anket Çalışması, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, ss: 133-142.
- İzgi Sahbaz, K. Ve Güngör Göksu, G. (2015). Comparison of Tax Morale of Turkish and Spanish Higher Education Students: The Samples of Sakarya University and the University of Zaragoza, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 186, pp: 222 – 230.
- Kıral, E. (2018). Vergi Ahlak ve Vergi Bilincini Etkileyen Faktörler: Çukurova Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Analiz, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 11(2) ss: 150-167.
- Malthouse, E. (2001). How High Or Low Must Loadings Be To Keep Or Delete A Scale İtem? *Journal of Consumer Psychology*, 10 (1/2), 81-82.
- Marandu, Edward E., Christian J. Mbekomize and Alexander N. Ifezue (2014). "Determinants of Tax Compliance: A Review of Factors and Conceptualizations", *Proceedings of the First Middle East Conference on Global Business, Economics, Finance and Banking (ME14 DUBAI Conference)* Dubai, pp.1-18.
- Mertler, C. A. ve Vannatta, R. A. (2005). *Advanced and Multivariate Statistical Methods: Practical Application and Interpretation*. 3rd ed. California: Pyrczak Publishing.
- Muliari dan Setiawan, N.K. dan P.E. Setiawan. 2011. "Pengaruh Persepsi tentang Sanksi Perpajakan dan Kesadaran Wajib Pajak pada Kepatuhan Pelaporan Wajib Pajak Orang Pribadi di Kantor Pelayanan Pajak Pratama Denpasar Timur". *Jurnal Akuntansi dan Bisnis: Fakultas Ekonomi Universitas Udayana*, Vol. 6 No. 1.
- Nugroho, Rahman Adi. 2012. Faktor-Faktor yang Mempengaruhi Kemauan Untuk Membayar Pajak dengan Kesadaran Membayar Pajak sebagai Variabel Intervening (Studi Kasus Wajib Pajak Orang Pribadi yang Melakukan Pekerjaan Bebas yang Terdaftar di KPP Pratama Semarang Tengah Satu). *Skripsi* Tidak Dipublikasi, Fakultas Ekonomika dan Bisnis Universitas Diponegoro.
- Organ, İ. ve Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 4, ss: 241-271.

- Ömürbek, Nuri, Çiçek, Hüseyin Güçlü ve Çiçek, Serdar. (2007). Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları, Maliye Dergisi, Sayı 153, Sayfa: 102-122.
- Özgün, Z. Ve Yüksel, C. (2018), Mersin’de Vergi Mükelleflerinin Vergi Algısı, Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Düzeyinin Ölçülmesi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-dergi Cilt 1 - Sayı 2, ss: 33-48.
- Sağbaş İ. ve Başoğlu, A. (2007). “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması İçin Afyonkarahisar İli Örneği”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 125, Afyon.
- Serinkan, C. ve Erdoğan, M. (2017), Vergi Bilinci Üzerine Ampirik Bir Araştırma: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Örneği, MANAS Journal of Social Studies, Vol: 6, No: 4, pp: 515-529.
- Sumartaya, D. And Hafidiah, A. (2014), The Influence Of Taxpayer's Awareness And Tax Morale Toward Tax Evasion, International Journal of Business, Economics and Law, Vol. 5, Issue 1, ss: 60-68.
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S.(2007). Using Multivariate statistics (5th ed.). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Taytak, M. (2010), İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma, Maliye Dergisi, Sayı 158, ss: 496-512.
- Teyyare, E. ve Kumbaşlı, E. (2016). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 4, 16: 1-29.
- Torgler, B.; Demir, İ.C., Macintyre, A. And Schaffner, M. (2008), Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation, Economic Analysis & Policy, Vol. 38 No. 2, pp: 313-339.
- Tosuner, M. ve Demir, İ. C. (2008), Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.X, S II, ss: 355-373.
- Türkay, İ. (2019), Vergi Bilinci/Vergi Ahlakı/Vergiye Gönüllü Uyum Ve Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler, Vergi Raporu Dergisi, Sayı: 232, ss: 161-203.
- Wenzel, M. (2004), “An Analysis Of Norm Processes İn Tax Compliance”, Journal of Economic Psychology, Vo.25, pp.213-228.
- Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Mensuplarının Rolü: Adana İli Örneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilimdalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Yurtseven, Ş. (2015). Vergi Bilincinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Maliye Ve İlahiyat Bölümü Öğrencileri Örneği. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2015, Cilt: 12, Sayı: 32, s. 36-56.